

UN CAZ POETIC ÎNCĂ NECLASAT: MIRCEA POPOVICI

A poetical cold case: Mircea Popovici

Emanuela ILIE¹

Abstract

The paper focuses on the literary and the critical destiny of the last survivor of the Romanian “Lost Generation”, Mircea Popovici. It describes especially the thematic and stylistic features of his poetry. A poetry yet unknown or still reduced to the spectacular debut, dating from 1946.

Keywords: Popovici, poetry, cold case, theme, identity

Niciun alt reprezentant al așa numitei „generații pierdute” românești nu a avut parte, probabil, de o receptare atât de injustă ca ieșeanul² Mircea Popovici. Cu foarte puține excepții, criticii și chiar istoricii literari interesați cu precădere de lirica acestei generații fie l-au ignorat cu totul, fie au considerat nimerit să îi reducă opera literară la volumul de debut, *Izobare*. E suficient să amintim de omisiunea din *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, editată în anul de grație 2002: în microcapitolul *Izobarele lui Mircea Popovici*, reputatul ei autor, Emil Manu, lasă impresia că acest „poet original” nu a mai scris nimic în afară de volumul de debut, căruia îi concede totuși o calitate de căpătâi: „Prin *Izobare*, Mircea Popovici contribuie la definirea contextuală a poeziei din epocă, fără voga lui Tonegaru, dar intuind tonegarismul din atmosferă, înainte chiar de a-l breveta autorul *Plantațiilor*”³. Eroarea, nu tocmai pardonabilă într-un tom istoriografic, ce se vrea în definitiv un reper axiologic, a mai fost făcută și de alții, pe deplin convingși de retragerea totală a lui Mircea Popovici din literatură. Cine să mai creadă într-o revenire mai mult sau mai puțin spectaculoasă, din moment ce ultimul supraviețuitor al „generației pierdute” se încapățâna să nu mai publice nimic din 1946?! An cu totul prolific, pe deasupra, pentru debutantul a cărui editare în volum (*Izobare*) constituia de fapt Premiul Tinerilor Scriitori al Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă, premiu acordat de un juriu ce reprezenta, în epocă, o autoritate ... aproape regală: Tudor Vianu, Perpessicius, Camil Petrescu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Ion Biberi, Petru Comarnescu. Ecourile critice entuziaste stârnite în epocă⁴ nu aveau însă cum să reziste prea

¹ Lector univ. dr., Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

² Ce-i drept, viitorul poet se naște la data de 21 aprilie 1923, în București. În capitală își face și studiile primare și gimnaziale, finalizate în anul 1934. După ce urmează Liceul Militar din Iași (între 1934-1942), Mircea Popovici intenționează să revină pentru totdeauna în orașul natal. Odată încheiate studiile la Facultatea de Drept din București (1942-1947), el se întoarce totuși în Iași, unde studiază la Institutul Politehnic (1954-1958). Se stabilește definitiv, deși contra propriei voințe, în urbea moldavă, unde este, pe rând, ofițer (1945-1954), șef laborator la Facultatea de Construcții a Institutului Politehnic (1959-1963) și inginer proiectant la Institutul de Proiectări (1963-1986).

³ Emil Manu, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, II, Curtea Veche Publishing, București, 2004, p. 322;

⁴ Să nu uităm că această operă fusese lăudată, imediat după lansare, de G. Călinescu, Al. Piru, Vladimir Streinu sau Ovid S. Crohmălniceanu.

mult, în condițiile în care, în ciuda tuturor așteptărilor, debutul a fost urmat de o lungă tăcere editorială. Care va contribui pe deplin la clasarea cazului Mircea Popovici.

Din surghiunul autoimpus la periferia unui capitol de istorie literară, autorul *Izobarelor* nu va mai ieși nici măcar după revenirea cu totul neașteptată, la patruzecișu de ani de la debutul editorial, cu volumul *Licențe emotive* (1987), urmat, la o mică distanță, de *Poezii. Contrapunct. Tempera. Mișcare inocentă* (1988), *Paletă de amurg* (1991), *General museum* (2001), *Variațiuni rococo* (2008), în sfârșit, de antologia *Cabinetul de stampe* (2009). Puțini dintre autorii sintezelor critice apărute între timp (între ei: Eugen Simion, Marian Popa) mai par dispuși să îi acorde credit celui catalogat, timp de peste patru decenii, drept un soi de ciudățenie literară. Chiar și atunci când au aflat, din varii surse, că „venerabilul poet”, retras la Iași „într-un cvasianonimat literar”⁵, a revenit pe scena poeziei autohtone, ceilalți critici dedicați ai generației sale se referă, cu o obstinație de neînțeles, tot la *Izobare...*

Circulația deficitară a volumelor sale mai noi – fără excepție, apărute la edituri de nișă – adâncește, la rândul ei, obscuritatea ce a învăluit atât cauzele veritabilei morți clinice a lui Mircea Popovici (care și-o atribuie unor „motive personale neconforme cu perioada politică de după anul 1944”⁶), cât și opera sa poetică propriu-zisă. Operă ale cărei dominante structurale, tematice și stilistice merită totuși (re)descoperite. Ceea ce ne și propunem, de altfel, în demersul următor.

În ansamblu, *Izobarele* (ediția I, Fundația Regală Pentru Literatură și Artă, București, 1946, ediția a II-a, Editura Alfa, Iași, 2005) lui Mircea Popovici par a se ralia, prin motivație și atitudine lirică ori linii tematice preeminente, la poetica generației recunoscute în special prin contribuția unor Geo Dumitrescu, Constant Tonegaru și Dimitrie Stelaru. O dovedesc, între altele, refuzul convenției, tendința demitizantă și desolemnizantă, teribilismul juvenil, uneori estompat de un vag fior elegiac, reveria livrescă pliată pe un acut simț al derizoriului. Gesticulația preferată vorbește de altfel de la sine: „Jucam ping-pong cu Luna pe faleză”; „Locuiam în cer cu prietenii nopții/ și frunzele cădeau de pe noi în apus”; „Ne asvârleam noaptea întregă pe umeri/ și porneam hăulind după joc și prinsoare”; „Cineva scuipe n retinele toamnei, pe stradă” etc. Urmărind o încadrare generaționistă a poetului ieșean, Ana Selejan îl alătură lui Constant Tonegaru („amândoi fac parte din aceeași familie de spirit modern și își propun, alături de alți tineri poeți: Mihail Crama, C. T. Lituon, Radu Teculescu, să abordeze aproximativ același perimetru tematic – vagabondajul geografic, orașul tentacular, mirajul medievalismului, al nopții, al lunii”⁷), apreciind că nota particularizantă a autorului *Izobarelor* ar consta în preferința pentru prozodia tradițională: „Scrise în strofe aproape clasice, cu ritm și rimă, poeziile lui Mircea Popovici se deosebesc de cele ale congenerilor săi, care

⁵ Citatele îi aparțin Anei Selejan care, în finalul studiului, altminteri dens, despre Mircea Popovici – inclus în capitolul *Debutanți moderniști premiați*, din *Poezia românească în tranziție. 1944-1948*, Cartea Românească, București, 2007 – recunoaște voalat că nu a aflat din timp de revenirea neașteptată a poetului din moartea clinică în care se complăcuse și în consecință nu a mai apucat să își ajusteze textul: „Acestea și alte informații (...) le află la câteva luni de la scrierea fragmentului critic de mai sus, din textele însoțitoare ale ediției a doua a *Izobarelor* (Iași, Editura Alfa, 2005), pe care venerabilul poet mi-o trimite.” (*op. cit.*, pp. 106-107)

⁶ Cf. *Fișei biografice* din finalul cărții *Variațiunile Rococo* (Editura Alfa, Iași, 2008, p. 77);

⁷ Ana Selejan, *op. cit.*, p. 99;

preferau versul alb, prin această muzicalitate formală”⁸. Mai mult decât acest aspect pur formal, creația lui Mircea Popovici ne pare însă a fi individualizată și de o dominantă tematică, anume predilecția pentru un exotism văzut, ca la Segalen, drept o ingenuă, eternă oscilație între alteritatea pitorească și identitatea în formare. Poetul însuși o recunoaște, deși într-o predicăție ce se dovedește a ratării: „Vezi, puteam fi beduin sau poate o caravană/ ducând pe umerii mei de aramă poveri de lămâie,/ cu trupu-n nisip, presărat pe sahare întinse/ și cu ochii înnebuniți de sete după fiecare lămâie.// Aș fi adăpat cămilele cocoșate și hâde/ undeva într’o oază mai mică decât o banană,/ sau între dune, tâlhar, aș fi jefuit călătorii/ și aș fi răs văzând pe banala față Morgana.// (...) Aș fi avut friguri, degerături și scorbut/ și aș fi împușcat reni cu praștii moderne de foc./ Puteam completa cu licheni tot herbarul/ și de toate aureolele boreale mi-aș fi bătut joc.// Vezi, însă, am apărut într’o lume prea veche,/ unde totul se știe și nimic nu pare să fie mister,/ cu arbori ce seamănă unul cu altul și oameni clișee/ ce știu doar să moară de cald sau să plângă de ger.”

Atunci când revine în perimetrul autohton, poetul preferă descripția unor tablouri statice, în fapt amortite mai puțin de proliferarea elementelor imobile, cât de un plictis generalizat, ce amenință întreaga existență urbană cu o atonie rău prevestitoare. Din suprapunerea lor ia naștere imaginea cunoscută a periferiei insalubre, asfixiate și în definitiv abiotice. Natural, pictorul ei consecvent constată că i-a preluat din trăsături: „Mansarda urca un evantai lung de trepte/ deasupra cartierului neregulat și murdar./ Pictam natură moartă - subiect preferat - / căci sufletu-i fugise, lunecând pe burlane, tâlhar (...)// Întindeam culorile ca un chit pentru geam/ cu pendule și gesturi largi risipind nuanță și ton;/ nu știu ce-aveam dar pe toate/ puneam parcă numai culoare închisă, maron// Seara când vopselele în cutie s’au risipit,/ alergam după lumină, pe stradă smintit.” (*Atelier*).

În general, însă, debutantul mizează pe refuzul banalității, pe subminarea conștiință a retoricii și figurației lirice convenționale, și nu se sfiește să îi apostrofeze pe cei care, preocupați de tot ce înseamnă, în epocă, viteză, dinamism și actualitate tehnică („angrenajul pistoanelor ciocnind prea dement”, omnibuzele, tramvaiele care „circulau prin scânteie”, „ochii dracului, semafoarele”, ascensoarele a căror lumină fermentează etc.), disprețuiesc tocmai poezia. Adică îndeletnicirea anacronică din care crește *monologul unui poet solitar* și *Destăinuirea* lui specifică: „și vă salut cu ură, căci știți cu toți să râdeți// cu gura lăbărțată, afoși în poezie”. Altundeva, într-un amar, emblematic *Exil*¹⁰, opțiunea certă pentru singularitate, echivalată cu tentația dublei evaziuni (ca fugă de un sine deja irecognoscibil și ca dorință de o alteritate incertă) se întâlnește cu un filon expresionist abil potențat: „Se topise cerul. M-am urzicat/ în umbrele brazilor conici./ Stelele sunt șobolanii nopții,/ morții, sgârșiți și ironici.//

⁸ *Ibidem*;

⁹ După cum s-a putut observa, chiar titlul volumului, *Izobare*, constă într-un termen tehnic, prin care poetul „înțelegea o presiune sufletească permanentă, unificatoare, ca stare a poeziei” (Stănuța Crețu, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. P/R, coordonator: Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 390);

¹⁰ Marian Popa observă, cu dreptate, că „Starea de spirit e marcată de obsesia plecării în imaginar și a-abia revenirii mahmurite în carențele realului; exilul și expulzarea sunt forme de delimitare în sens activ și pasiv. *Exil* exprimă deopotrivă nostalgia și dorința.” (*Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I, Versiune revizuită și augmentată, Editura Semne, București, 2009, p. 217);

Au mâncat castorii timpul/ și veacul moare în scriin./ Nu-mi recunosc deloc chipul/ în apele astea. Ce chin!// Dac-ar veni vasul fantomă,/ cu vele mari cât o sete!// Cine jupoaie noaptea de piei?” O asemenea tensiune poetică este, totuși, destul de rară; cel mai adesea, poetul își estompează feroarea dicțiunii, în numele unei detașări oarecum orgolioase de tot ceea ce îi pare ignobil.

A doua carte a lui Mircea Popovici, *Licențe emotive* (Editura Junimea, Iași, 1987), nu s-a mai bucurat, cum am mai precizat, de o receptare la fel de entuziastă ca aceea a *Izobarelor*. Tema dominantă în acest „jurnal sentimental din care au dispărut accentele acut ironice și spiritul de bravadă” (Eugen Simion)¹¹, cea erotică, își desfășoară acordurile într-o serie de romanele delicate, precum această *Invitație* benignă la ... despărțire: „Vino pe seară să-mi fluturi/ un bun rămas ce urcă pe frunte:/ te voi primi cu brațele-n jos/ ca la prima lecție de gimnastică.// De sună ora în armonii mărunte,/ mă strigă pe nume ca-n catalog/ după certificatul de naștere ori deces/ și-am să-ți răspund într-un suav monolog.” Impresia de ansamblu este aceea că poetul și-a mai domolit din elanul evazionist, alegând, în schimb, să-și perfecționeze formula stilistică. Temeraritatea imagistică este în general mai rară, iar vobutele sentimentale sunt acordate melancolic, chiar și atunci când poetul le ascunde în aceeași armură ironică. Gama obișnuită este cea din textul ce dă și titlul volumului, *Licențe emotive*: „Iubirea noastră e-ncepută/ între oțetari și siropuri de lavandă/ și doarme în căptușala îmbrățișărilor răzlete.// Iubind, suntem forme spre un alt tărâm/ și lumea noastră botanică se oprește/ la ziuă-n fitilul florilor de acant.// S-aud violoncelle și cari de buturugă/ cum macină tăcuți sub deal de rumeguș;/ iubind suntem doar torsuri cu înțeles picant.”

Retorica de camuflaj, de obicei ironico-parodic, este fructificată din nou vizibil, cu bune rezultate estetice, în volumul următor, *Poezii. Contrapunct. Tempera. Mișcare inocentă* (Cartea Românească, București, 1988). Pasiunea livrescă se direcționează acum mai apăsător în direcția resuscitării decorului și procedeele simboliste specifice, deși impulsul de a uita de acest gen de scriitură este subsumat deseori unei tendințe de semn contrar, resimțite și mai acut de congenerii lui Mircea Popovici: nevoia de a persifla, de a se situa la antipodul oricărui model cultural. Din balansul nu tocmai lejer între cele două ia naștere nota specifică, cea de emoție gravă, fasonată cu o ironie totuși benignă. Poetul ascultă muzica „ploii de apă dulce”, fixează femeii întâlnire „la nord sau sigur pe după răsărit”, ascultă resemnat „zgomotul după-amiezilor casnice” (doar după ce, dimineața, nu uită să își facă ... „gimnastica sentimentală”) ori se preface, mucalit, a căuta lângă personajul feminin cu o identitate incertă „acele chei/ ce merg la garderoba uitatelor idei”. Într-un cuvânt, își imaginează mici istorii sentimentale desfășurate de regulă în interioarele casnice unde mocnește *spleen*-ul provincial, deocamdată ostoit de jocurile erotico-livresci: „Aer cald, ochii-s fierbinți/ tremură jumătatea-nsoțită-a orașului/ trecem agale, cuminți,/ prin mansarde,/ anonimi fără steaguri, fără cocarde.// (...)// La noi e liniște peste olane,/ să facem pasiența din cărți și din palme – / sus uitați de trecători,/ iubirile noastre sunt calme.”

În *Paletă de amurg* (Editura Junimea, Iași, 1991), poetul rămâne tot un devorator de fantasmе erotice sau livresci, trecându-le prin aceeași vocație picturală neostoită. Cromatica și,

¹¹Eugen Simion, *Scriitori români de azi, IV*, Cartea Românească, București, 1989, p. 31;

în genere, întreaga recuzită poetică recapată, aici, expresive tușe avangardiste; un text emblematic este *Versailles*, pastel autumnal golit de orice urmă de suavitate sau ingenuitate: „În parcul lung de-o zi cu bicicleta/ tuns zero ca răcanii-n regiment/ statui de ipsos își fac toaleta/ și pajii sorb lichior de piperment// Se dă în vânt fântâna țâșnitoare/ cu jeturi de sifon sub presiune/ și din oglindă în oglindă, trec la soare/ marchizele și duci să se-mpreune.// Trec peste drum la ghilotină pompadurii/ în largi furgoane pentru morți și vii/ și cad statui la marginea pădurii./ Alon zanafan dela patrii.” Substratul poetic este totuși cât se poate de serios în acest gen de descripții moderniste care colorează (*sic!*) abundent paleta lirică a lui Mircea Popovici. Peste tot, de altfel, poetul este pe deplin conștient de propria apetență pentru acest anacronism tematic, structural și expresiv; își expune, prin urmare, propria panoplie lirică cu o dezinvoltură mândră, când nu și-o contemplă, el însuși, *cum grano solis*. Din această perspectivă, cartea următoare de poeme, *General Museum* (Editura Cronica, Iași, 2001), poate fi citită aproape ca o declarație de credință. Poema ce dă titlul volumului nu este decât una dintre exemplificările de arte poetice deghețate în stampe delicate prin care se denunță totala încredere a autorului în re-construcția textuală a unei lumi demult apuse, cu decorurile, personajele și realitățile ei obiectuale tipice. Mircea Popovici rămâne, orice-ar fi, „specialistul unei rare precizii generând răceală și mișto, valorificator de neologisme îndeosebi tehnice, inginer de elaborări afective din înșelătoare ermetisme suprarealiste, și cotidiane, în poeme de maximum 4-5 strofe rimate, cu ritmuri eficient defectate.”¹²

Stilizarea afectivă sau stilistică a acestui univers în esență livresc devine sinonimă cu efortul de corijare a unui real contondent, imposibil de asumat până la capăt. Procedul e, pe jumătate doar, deconspirat la finalul unui demn *Protest*: „Am amestecat otrăvuri să binecuvânteț/ mizeria umană cu-n aer virginal/ și în conformitate, adesea am schimbat/ distanțele focale la ochelari de cal”. Reveria subsecventă, aceea a propriei supraviețuirii prin artă („Voi supraviețui marilor cataclisme/ într-un coș de hârtii/ din biblioteca municipală” – *Eroism*), se prelungeste, discret, în *Variațiuni rococo* (Editura Alfa, Iași, 2008). Acest recent volum semnat de Mircea Popovici adâncește viziunea și potențează retorica specifică, atenuând doar din impulsivitatea atitudinală de odinioară. Când nu e filtrată printr-o pânză a distanțării autoironice, ca de obicei inofensive, melancolia datorează mult lucidității triste a situații într-o vârstă și o epocă pe care poetul le înțelege cu amărăciune. Poemele ocazionale precum *Anul nou* păstrează astfel intacte trăsăturile unei lirici încă proaspete, adăugându-le doar un bemol ... rococo: „Prin găuri de flaut/ e valsul trist al portativelor/ și sună-a colindă sau rugă/ Sunt versuri ieșite din front/ și nesperat se conjugă// Poartă-n casă/ poartă naltă de rai/ ce separă golul de plin/ s-a deschis/ și-n brațele mele duble/ pot de două ori să mă-nchin// Îți voi da un absolut imperfect/ mai presus de cadranul mărit/ Naltul veac să-l sărim/ că e bun de sărit.” Majoritatea textelor din această carte privesc, la fel, „prin oceanul invers” al unei sensibilități retro, pe deplin conștiente de propriile atuuri: o retorică bine stăpânită, pliată pe o interioritate vulnerată, înduioșătoare, dar demnă, care își exhibă singurătatea în volute clasic(izant)e, până la urmă luminoase.

¹² Marian Popa, *op. cit.*, p. 217 ;

Pentru că, exact ca în poezia celui mai cunoscut dintre congeneri, Geo Dumitrescu, *back ground*-ul textual al lui Mircea Popovici ține de un sentimentalism profund, ce își conservă prospețimea și vitalitatea chiar și în acest ev al barbariei oripilante. Pe bună dreptate, ornicul de pe peretele poetului e pus să îi arate, mereu, „ora plecării spre cele șapte raiuri/ spre epilog sau erată” (*Ora domestică*). Ignorând, cu încăpățănare, asemenea distilării meșteșugite, ce dau relief unei expresivități deopotrivă calde și rafinate, cea care este datoare cu o erată este însă cel mult critica literară. În *Cabinetul de stampe*¹³ al acestui ultim membru din „generația pierdută, cândva dezis de poezie/ ades dormind prin anticariate” nu i-ar strica deloc să intre...

Bibliografie:

Popovici, Mircea, *Izobare*, ediția I, Fundația Regală Pentru Literatură și Artă, București, 1946; ediția a II-a, Editura Alfa, Iași, 2005;
Popovici, Mircea, *Licențe emotive*, Editura Junimea, Iași, 1987;
Popovici, Mircea, *Poezii. Contrapunct. Tempera. Mișcare inocentă*, Editura Cartea Românească, București, 1988;
Popovici, Mircea, *Paletă de amurg*, Editura Junimea, Iași, 1991;
Popovici, Mircea, *General Museum*, Editura Cronica, Iași, 2001;
Popovici, Mircea, *Variațiuni rococo*, Editura Alfa, Iași, 2008;
Popovici, Mircea, *Cabinetul de stampe*, Editura Alfa, Iași, 2009.

Crețu, Stănuța, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. P/R, coordonator: Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006;
Ilie, Emanuela, în *Dicționarul critic al poeziei ieșene contemporane*, Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2011;
Manu, Emil, *Eseu despre generația războiului*, Cartea Românească, București, 1978;
Manu, Emil, *Istoria poeziei românești moderne și moderniste*, 2, Curtea Veche Publishing, București, 2004;
Popa, Marian, în *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I, Versiune revizuită și augmentată, Editura Semne, București, 2009;
Selejan, Ana, *Poezia românească în tranziție. 1944-1948*, Cartea Românească, București, 2007;
Simion, Eugen, *Scritori români de azi*, IV, Cartea Românească, București, 1989.

¹³ Titlul excelent ales al antologiei de autor apărute în 2009, la editura ieșeană Alfa, în colecția „Poezii alese”, ce își propune selecția a cîte 33 de texte reprezentative din opera a 100 de autori clasici și contemporani. La ora actuală, poetul nonagenar lucrează, asiduă, la un nou op antologic, mult mai cuprinzător, în care să includă și o secțiune de texte noi. Sperăm ca „cel care taie frunzele timpului” să se oprească din nou, precum odinioară în *Statica* din *Izobare*, pentru a-i da răgazul să își finalizeze proiectul...